

Raimo Pullat – Tõnis Liibek, Auf der Suche nach der eigenen Alma Mater. Ingenieure und Architekten aus Estland, die vor dem Zweiten Weltkrieg an Technischen Universitäten Europas studiert haben

KIT Scientific Publishing, Karlsruhe 2022, 506 s., ISBN 978-3-7315-1215-8,
DOI: 10.5445/KSP/1000148222

Když jsem před více než deseti lety psal pro tento časopis recenzi na knihu o dějinách univerzity v estonském Tartu, povzdechl jsem si nad Pyrrhovými úspěchy obrození malých národů a jejich jazyků. Obsáhlá publikace k dějinám tartuské univerzity byla totiž k dispozici pouze v estonštině. Nyní recenzovaná monografie k dějinám estonské technické inteligence vzdělávané na zahraničních vysokých školách je naštěstí k dispozici ve všeobecně srozumitelném jazyce. Oproti obvyklejší angličtině je německá, především vzhledem k dominantnímu významu německojazyčných škol pro studující z Estonska.

Autoři sledují vytváření a působení technické inteligence na území meziválečného nezávislého Estonska, v němž právě technici a architekti tvořili zásadní prvek ekonomické a společenské modernizace země. Zatímco první generace estonských techniků a architektů (původně převážně baltských Němců, v meziválečném období naopak s převahou etnických Estonců) studovaly především na „domácích“ univerzitách v Ruské říši (většinou v St. Petersburgu nebo v Rize), po získání národní samostatnosti se proud zájemců o studium zaměřil převážně na zahraniční instituce, především v německojazyčné střední Evropě. (První estonská vysoká technická škola byla založena v Tallinu teprve v roce 1918 a první absolventi ji opustili o pět let později.)

Základní členění publikace odpovídá geografickému rozložení míst, kam studenti z Estonska odcházeli na studia. V první části jsou tak představeny nejbližší instituce: Technická vysoká škola v Tallinu (fungující až v meziválečném období), vysoké technické školy v Ruské říši před rokem 1918 (St. Petersburg a Riga) a pro meziválečné období nejatraktivnější Technická vysoká škola v tehdy svobodném městě Gdaňsku. Ve druhé části autoři sledují osudy estonských studentů na univerzitách meziválečného Německa, ve třetí pak ostatní technické školy ve zbytku Evropy. Na prvním místě této části jsou představeny německé techniky v Československu a po nich (podle klesající atraktivity pro Estonce) techniky ve Francii, Rakousku, Curychu, Varšavě, Moskvě, Charkově, Kyjevě, a nakonec na ostatních méně přitažlivých institucích (Helsinky, Budapešť, Velká Británie). Obsahem jednotlivých kapitol jsou stručné historie jednotlivých škol, důvody, které vedly studenty z Estonska k jejich volbě (vedle významu a atraktivity oborů také politické poměry v cílových zemích), prosopografie studentů, různé oblasti studentského života (studium, každodennost, sdružování, volný čas atd.) a v biogramech nejvýznamnějších absolventů též jejich uplatnění a význam pro společnost.

Na základě bohatého rejstříku pramenů z domácích i zahraničních archivů a znalostí odborné literatury z různých zemí dospěli autoři k řadě důležitých závěrů přesahujících dalece obzory historie malého národa, poměrně úzkého společenského segmentu technické inteligence i specifického typu terciárního školství. Prvním závěrem je tak radikální reorientace ze škol Ruské říše na instituce západní Evropy – z estonského pohledu včetně (respektive především) středoevropských. Významným rysem moderní peregrinace estonské technické inteligence je započítání studií na domácí tallinské technice a poté odchod na prestižnější zahraniční techniky. Prosopografické a biografické pasáže jsou nejen významnou součástí

poznání sociálních a politických dějin meziválečného Estonska, ale též cenným materiálem pro případné komparace se sociálními dějinami technické inteligence jiných malých národů Evropy. Součástí prosopografických významů jsou též data o volbě studijní specializace, což na jedné straně prohlubuje znalosti o potřebách estonské společnosti v jednotlivých technických oborech, na druhé pak do jisté míry implikuje význam konkrétních oborů na různých zahraničních školách. Konkrétní počty studentů z Estonska umožňují sledovat jak intenzitu několika vln zájmu o studium v zahraničí, tak oblibu konkrétních zahraničních škol, která se během různých období mírně proměňovala (obvykle v meziválečném období vedl Gdaňsk, následován Berlínem, Karlsruhe, Darmstadem a Drážďany, k nejatraktivnějším patřila též technika v Brně). Ve volbě cílové instituce hrála roli též etnicita: zatímco estonští Němci volili zpravidla školy v Německu, etničtí Estonci preferovali Gdaňsk a Brno. Vzhledem k dramatickým osudům Estonska ve 30. a 40. letech ovlivňovaly osudy estonských absolventů zahraničních technik výrazně též politické okolnosti. Po nástupu nacistů k moci poklesl zájem o školy v Německu, což vedlo mj. k vyššímu zájmu o Brno. Řada etnických Němců z Estonska se po ukončení vysokoškolských studií (mj. vzhledem k válečným událostem) nevrátila do země svého původu. Velké množství absolventů zahraničních škol z řad etnických Estonců se do vlasti nevrátila nebo ji opustila vzhledem k nové sovětské okupaci své země po roce 1945 a odešla zpravidla do zámořského exilu. Na technických vysokých školách mimo svou rodnou zemi studovaly po roce 1945 též další generace Estonců, tentokrát již politických exulantů. Pokud jde o první absolventy zahraničních univerzit po roce 1918, řada z nich se stala vedle praxe ve vlastních oborech zakladatelskými a budovatelskými osobnostmi nové tallinské techniky. Otevřenou otázkou pro další studium podle autorů zůstává mj. komparace se sousedními zeměmi, Lotyšskem a Finskem, tedy po roce 1918 samostatnými zeměmi s podobnou historickou zkušeností jako Estonsko.

Dalším důvodem, proč recenzovat tuto i jinak mimořádnou monografii na stránkách našeho časopisu, je ovšem též její význam pro dějiny vysokého technického školství v naší zemi. Třetí část o technických školách mimo baltskou oblast (západ Ruské říše, Gdaňsk) a dominující meziválečné Německo uvádí kapitola o technikách meziválečného Československa s Brnem na prvním místě. Strukturou je podobná ostatním kapitolám. Podává stručné dějiny německé techniky v Brně (na základě mj. literatury české provenience), následují údaje o počtu studentů z Estonska (založené na zdrojích z Archivu Technické univerzity v Brně) a jejich spolcích, sportovních aktivitách nebo roli svébytných vyslanců vlastní země ve střední Evropě. Zmíněny jsou též politické a společenské kontexty (růst antisemitských nálad nebo drahota studentského živobytí). Nejvýznamnější jsou biogramy nejvýznamnějších absolventů a jejich profesní kariéry po návratu do Estonska. Stejně jako v ostatních kapitolách text provází bohatý obrazový materiál, nejvýstižněji například architektonické projekty nebo realizace. Role brněnské německé techniky je charakterizována pro 20. až 30. léta po Gdaňsku jako jedné z nejpřitažlivějších, zvláště pro studenty z bohatších rodin. (Za celkově sledované období let 1850 až 1940 je Brno čtvrté za Berlínem, Gdaňskem a Karlsruhe.) Také brněnští absolventi odcházeli po skončení války a druhé sovětské okupaci z Estonska houfně do exilu. Menší přitažlivost pražské německé techniky pro estonské studenty (opět zpravidla ty bohatší, nejčastěji z židovských rodin) se odráží v mnohem kratších pasážích příslušné kapitoly.

Petr Svobodný

DOI: 10.14712/23365730.2024.28